

Доцент д-р Тамара Стоилова

Институт за исторически изследвания – БАН

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на Цветелина Стефанова Харалампиева

„Руската колонизация на Кавказ (1785-1864)“

представена за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по професионално направление 2.2. История и археология – Нова и най-нова обща история
– История на Русия.

Научен ръководител: доцент д-р Дарина Григорова.

Цветелина Харалампиева разработва проблем, който в голяма степен е определящ за историята на Руската империя от края на XVIII век до 60-те години на XIX век. Темата без съмнение е дисертабилна, а изследването, подплатено с добре подбрани извори и с позоваване на специализираната литература по разглежданите въпроси, показва по безспорен начин уменията на докторанта да открие основните въпроси. В търсенето на отговорите Цветелина Харалампиева разпределя материала на увод, четири глави и заключение.

Целта и задачите на дисертацията са ясно формулирани в увода, с акцент върху специфичните особености, които са ги продиктували. Същевременно кратко, ясно и обобщено е представена връзката на изследваните проблеми със съвременността, като по този начин веднага се заявява не разглеждане на фактологията, а проследяване на процесите, които характеризират проблема. Към този подход Цветелина Харалампиева се придържа в цялото изследване, без да го лишава, разбира се, от необходимите факти.

Веднага трябва да отбележа уменията на Цветелина Харалампиева да анализира проблемите и да прави обобщения и изводи, както в хода на представянето им, така и като заключение на параграфите, главите и на изследването в неговата цялост. Този подход

очевидно е бил водещ при разделянето на дисертацията на четири проблемни групи, оформени като глави, които отразяват процесите, характеризиращи руската колонизация на Кавказ. При това проблемното структуриране обхваща колонизационния модел в три основни периода (I. Колонизационен модел в периода 1785-1827 г.; III. Колонизационен модел 1827-1844 г. Междинен период; IV. Руската стратегия за колонизиране на Кавказ (1844-1864). Второ наместничество). Втора глава – „Колонизационни подходи“, е посветена на необходимостта от колонизиране с прилагане на конкретни колонизационни подходи, обвързани с конкретната среда, която подлежи на колонизиране.

Всяка глава е разделена на параграфи и подпараграфи, в които са изложени основните факти и спецификата на събитията, техните причини и резултати. Трябва да спомена добре оформените заглавия, които веднага насочват вниманието към проблема, на който всяка една от тези части е посветен.

Важно е да се отбележи разделното изследване на колонизационния подход в различните части на Кавказ, предвид множеството етноси, техните религии, бит, взаимоотношения със съседите, продиктувани от степента им на социално и политическо развитие. Безспорно колонизационният процес е повлиян от отношенията, които Русия и кавказките народи имат с Османската империя и Персия, както и от вътрешните междуособици, отразени в борбата срещу руските имперски амбиции.

Цветелина Харалампиева отделя специално внимание на личностите, които вземат пряко участие в колонизирането на Кавказ. Разказът за тях съдържа биографични данни, които в голяма степен са и обяснение за ролята, която изиграват като военни дейци и администратори по време на пребиваването си в Кавказ. Интерес представляват и неосъществените проекти (например проектът за Руска Задкавказка компания на Александър Сергеевич Грибоедов и Пьотър Дамянович Завилейски), в които са отразени различните нагласи за осъществяването на колонизационния процес.

Специално внимание, съвсем основателно, е отделено на преселническите процеси, различни по характер, необходими за военното, административното и стопанското усвояване на постепенно присъединяваните кавказки територии. Представено е и известното като *мухаджирство* изселване на местно население в Османската империя.

В рамките на това становище не е възможно, а и не е необходимо да се изброяват всички засегнати в дисертацията проблеми. Трудът е твърде обемен и с безспорен научен принос. Цветелина Харалампиева го определя като „първи комплексен научен анализ на руската колонизация на Кавказ с оглед на нейната характеристика, използваните методи и съответна периодизация на процесите“. Към това бих добавила, че този принос е резултат от нейното умение да постигне заяваната цел не само със споменатите вече методи на историческото изследване, но и с прецизно подобрите и тематично подредени приложения.

Изключително богатата библиография дава представа за сериозния процес на проучване, резултат от който е представената дисертация.

При внимателен прочит на дисертацията се забелязват и някои грешки. Повечето са от технически характер, които вероятно са резултат от умора и от необходимостта за вметване в бързо изтичащото време на определените срокове. Макар и не особено важни, по-скоро може би избор на автора, предвид основната насока на изследването, но все пак ще отбележа някои пропуснати възможности за анализ и обобщения на факти и процеси, които бих нарекла „втори план“. Ще спомена като пример липсата на изводи в увода и заключението относно загубата на позиции и влияние, които в резултат на руската колонизация на Кавказ търпят Османската империя и Персия, отчетливо показано в изложението. По-ясно изказан би могъл да бъде изводът за новата ситуация в Кавказ като предпоставка за по-добри възможности при осъществяването на цялостната руска политика.

Представеният автореферат концентрирано отразява изследваните в дисертацията проблеми и доказва уменията на докторанта да ги представи обобщено, с акцент върху тези, които играят определяща роля в колонизационните процеси.

Цветелина Харалампиева представя впечатляващ брой публикации по темата на дисертацията.

Цялостната ми оценка за дисертацията на Цветелина Харалампиева „Руската колонизация на Кавказ (1785-1864)“ е категорично положителна. Изследването покрива,

бих казала надхвърля, изискванията за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

23 февруари 2016 г., София